

Άρτεμις Ποταμιάνου

«Your history, it's not my story»

Τα κλουβιά

Η εργασία της Αρτέμιδος Ποταμιάνου διαμορφώθηκε, από τα πρώτα χρόνια της μεταπτυχιακής της ζωής, γύρω από την ιδέα της συστηματικής αναζήτησης του λόγου της καλλιτεχνικής της έκφρασης. Το ίδιο το κίνητρο της έκφρασης είναι για την Ποταμιάνου το αντικείμενο της έκφρασης και αυτό είναι συστατικό στοιχείο της βιογραφίας της. Είναι μια προπαιδευτική απασχόληση -το πριν από το έργο ως το έργο- και θα μπορούσε να προσδιοριστεί ως η αναζήτηση της *επαρκούς αιτίας* της καλλιτεχνικής πράξης, όχι όμως σε σχέση προς τα εκάστοτε ψυχολογικά κίνητρα του καλλιτέχνη, τις συγκινήσεις του και τις αισθητικές του αναμονές, αλλά ως προς σαφείς και λογικά αναγνωριζόμενες, -ως απαραίτητες- ανάγκες.

Αυτή η εκδοχή της καλλιτεχνικής ζωής και της δημιουργίας δεν είναι όμως μόνο σχετική με τα εικαστικά: επεκτείνεται στην οποιαδήποτε υπεύθυνη συμπεριφορά μέσα στα κοινωνικά πλαίσια, που θα ήθελε να είναι βέβαιη ότι δρα με αναγκαίο τρόπο και ότι απαντά με ακρίβεια, σε ένα συγκεκριμένο ερώτημα. "Ωστε εκείνο που συμβαίνει στα καλλιτεχνικά περιβάλλοντα να είναι ανάλογο με τις κάθε μορφής αποφάσεις που θα πρέπει να πάρει κάποιος, κάποια στιγμή στην οποιαδήποτε κοινωνική του ζωή, σε σχέση προς τις κάθε φορά διαφορετικές μεταξύ τους συνθήκες: πώς είμαι πράγματι βέβαιος ότι έδρασα την δεδομένη στιγμή με τον πιο αναγκαίο και απαραίτητο τρόπο, ώστε να μη περισσεύει από την πρόθεσή μου ένα κομμάτι που δεν έγινε; Πώς θα εξασφαλίσω ότι κάλυψα με την πράξη μου την *επαρκή αιτία* αυτής της πρόθεσης ώστε η ανταπόκριση της πράξης μου στην πρόθεση να μην είναι απλά προσωπική μου επιλογή, αλλά να είναι λογική αναγκαιότητα τόσο για μένα όσο και για τους άλλους; Πώς ο καλλιτέχνης εννοεί ότι η πράξη του ήταν κάθε φορά η πιο κατάλληλη ανταπόκριση σε αναγκαιότητες που αναγνώρισε η ιστορία; Αυτή είναι μια συνεχώς επίκαιρη καρτεσιανή αντίληψη που επιζητεί κάθε φορά που ο καλλιτέχνης αναγνωρίζει πως η πράξη του έχει πράγματι *επαρκή λόγο* ώστε εν τέλει να μην του ανήκει -να γίνεται εξ ορισμού λογική αναγκαιότητα για όλους και να είναι η πράξη εκείνη που θα κρίνει αυτή η ίδια το αξιόπιστο της πρόθεσης.

ENIA GALLERY

Αυτή είναι όμως και η συνθήκη του καλλιτέχνη, να θεωρεί κάθε στιγμή ότι ήταν ολόκληρος στη δράση του, αλλά και να αναγνωρίζει αναδρομικά, ότι άφησε όμως πίσω του ένα κομμάτι που δεν έγινε, -το κομμάτι από το εκάστοτε *τότε* μέχρι το εκάστοτε *τώρα*. Και το γέμισμα, κάθε φορά από την αρχή του κομματιού που λείπει, να είναι η αιτία της επόμενης πράξης του και της αμέσως επόμενης της επόμενης. Το πρόβλημα που απασχολούσε την Ποταμιάνου από την αρχή της καλλιτεχνικής της ζωής, ήταν η *κυριολεκτικότητα* της πράξης της, ήταν δηλαδή το πώς αυτή η πράξη θα μπορούσε να είναι ταυτόσημη με αυτό που θέλει η ίδια η πράξη χωρίς να της προσθέτει επιλογές που δεν θα ήταν οι δικές της. Και από εκεί ορίζεται και η άλλη, η περίεργη συνθήκη του καλλιτέχνη να θέλει να διαβάζεται το έργο του με τον τρόπο που θέλει το έργο, -αλλά και αντίστοιχα, να μη χρησιμοποιείται από τους άλλους το ίδιο εκείνο έργο, με τον τρόπο που θα ήθελε το έργο. Ώστε να λειτουργεί μια διπλή εξάρτηση του καλλιτέχνη από τη *σισυφιανή* του συνθήκη, να επαναφορτίζει δηλαδή ο ίδιος συνεχώς το συνεχές άδειασμα ενός έργου, που είναι όμως ήδη για τους άλλους, το πρόσχημα του δικού τους και του διαφορετικού τους έργου. Η Ποταμιάνου αποδέχθηκε από την αρχή αυτή τη λειτουργικότητα της ιστορίας ως μια απόσταση από το έργο που στην πράξη, δεν θα εννοούσε μόνο αυτό ή μόνο εκείνο ή εκείνο το έργο ή ότι το έργο θα ήταν μόνο το δικό της έργο, αλλά ότι θα ήταν ο συσχετισμός με τα άλλα έργα.

Έτσι, σε ένα μεγάλο κομμάτι της καλλιτεχνικής της ζωής, λειτούργησε η ιδέα ότι οι εναλλασσόμενοι, ως έργο, σύνδεσμοι ανάμεσα στα πράγματα αναγνωρίζουν τη δυνατότητα να είναι αυτοί οι ίδιοι έργο, -να είναι οι σύνδεσμοι το έργο- ώστε η αποστασιοποίηση από τον προσδιορισμό του έργου από συνθήκες που δεν επέλεξε, να είναι εκείνη που διασώζει τον δικό του αυτοπροσδιορισμό. Η ιδέα των *συνδέσεων* και της μετατόπισης από συνδέσεις σε συνδέσεις σε πολύπλοκα πλέγματα επόμενων συνδέσεων που προκύπτουν από τις προηγούμενες συνδέσεις, συνιστά ένα μεγάλο κομμάτι της καλλιτεχνικής της ζωής με εργασίες που αφορούν το πώς επικοινωνούν οπτικά μεταξύ τους με νήματα, και με διαφορετικά πλέγματα *νημάτων-συνδέσεων*, ιστορικές καλλιτεχνικές εικόνες ή κατασκευές: το πώς για παράδειγμα ο Man Ray συνδέεται με τον Duchamp ή με τον Kosuth ή με το σύγχρονο μοντερνισμό κ.ο.κ. Τα πολλαπλά αυτά πλέγματα των συνδέσεων που κατασκεύασε τότε, δεν είχαν απλά την έννοια της καταγραφής ενός δειγματολογίου καταλήξεων που θα συνιστούσαν την εικόνα ή τη διήγηση εν γένει της καλλιτεχνικής ιστορίας, αλλά ήταν η συγκεκριμένη διεκδίκηση της προσωπικής της ελευθερίας να λειτουργεί η ίδια ως η συνεχής και ως η ανανεωνόμενη φανέρωση μιας νέας, κάθε φορά, πολυπλοκότητας συνδέσεων: αυτές οι νέες συνδέσεις θα κάλυπταν κάθε φορά το συνεχώς ανανεωνόμενο κενό μεταξύ της πρόθεσης ελευθερίας του

ENIA GALLERY

καλλιτέχνη και της ταυτόχρονης πραγμάτωσης της ελευθερίας του -ότι δηλαδή ο καλλιτέχνης να είναι συνεχώς εκεί, παρόλο που θα φαίνεται ότι είναι συνεχώς πίσω από τις προθέσεις του.

Αυτή είναι μια περίεργη συγγένεια, που διαπιστώνεται στην Ποταμιάνου, με τον *πραγματισμό* του William James (1842, Νέα Υόρκη-1910) που στην πράξη εννοούσε με το σύνολο του αναλυτικού του έργου ένα δίκτυ, από το οποίο επιλέγουμε να ανασύρουμε συνδέσεις, -εκείνα ή εκείνα τα σημεία των συνδέσεων. Ο James ενδιαφερόταν για την λειτουργικότητα και την αποτελεσματικότητα, -για την εμφανή αναγκαιότητα ώστε η λύση της επιλογής των αποφάσεων (των συνδέσμων), να μην είναι μια οποιαδήποτε προσωπική επιλογή, αλλά να ανταποκρίνεται σε μια ανάγκη. Και ενώ οι καταλήξεις φαίνονται να είναι προσωπικές, όμως το έργο είναι το πώς συνδέονται μεταξύ τους αυτές οι καταλήξεις και το πώς επανερμηνεύονται κάθε φορά, με διαφορετικό τρόπο ανάλογα με τα είδη και με τους τρόπους, με τις συμπεριφορές των συνδέσμων τους -τις ανάγκες της κάθε μιας σύνδεσης.

Αυτή η διαδικασία της Ποταμιάνου εννοούσε ήδη ή τουλάχιστον προέβλεπε από τότε και μια λιγότερο εμφανή της δήλωση που ήρθε τώρα και είναι σχετική με τις κυριαρχίες που αναδύονται έκτοτε, από σύνδεσμο σε σύνδεσμο και από τις σχέσεις ανάμεσα στους συνδέσμους. Η ιδέα ήταν αρχικά στην εργασία της -ως προς την καλλιτεχνική, ειδική της επιλογή του δικτύου-, σχετική με την επιθυμία της ισοτιμίας και ότι δεν κυριαρχούν συνδέσεις σε συνδέσεις: ότι οι επιλογές των συνδέσμων είναι λογικά εναλλάξιμες ισότιμα μεταξύ τους και μοιρασμένες το ίδιο και ότι η επιλογή ορισμένων από άλλες, θα ήταν οι επιλογές της ιστορίας της λογικής και της θεωρίας των συστημάτων σε διαφορετικές χρονικές περιόδους και ανάλογα με τα αναγνωριζόμενα, κατά καιρούς, ως τα επαρκέστερα ή τα ικανότερα συστήματα -πάντοτε μέσα από την αναμονή της πολλαπλότητας των συστημάτων.

Η διαφοροποίηση στην εργασία έγινε όταν η καλλιτέχνης μετακινήθηκε από τις θεωρητικά, εν δυνάμει ατελείωτες, δυνατότητες πολυπλοκότητας των συνδέσμων που προέβλεπε η συστατική τους λογική συνθήκη της παραπομπής της μιας στην άλλη και από εκείνη στην επόμενη, -σε μια συγκεκριμένη λειτουργία τους στο περιβάλλον των συγκεκριμένων κοινωνικών προαπαιτούμενων των συνθηκών όπως είναι οι εξουσίες, -οικονομικές, πολιτικές, εθνικές, φυλετικές, πολιτιστικές. Η Ποταμιάνου είχε το εξής ερώτημα: αν ένα σύστημα που λειτουργεί θεωρητικά ως οι ανεξάντλητες επιλογές συνδέσμων που ταυτοποιούν κάθε φορά με διαφορετικό τρόπο τα είδη και τους τρόπους συμπεριφοράς των σχέσεων ανάμεσα στις οποιεσδήποτε οντότητες, μπορεί αντίστοιχα και πρακτικά να διατηρήσει και την ίδια απεραντότητα,

ENIA GALLERY

εφαρμοζόμενο λειτουργικά στο περιβάλλον της κοινωνικής άσκησης; Αλλά ποιά θα ήταν τότε η δυνατότητα για τον πολίτη-καλλιτέχνη να αισθάνεται ότι είναι ελεύθερος να διεκδικεί την ισοτιμία του και στην πράξη να γνωρίζει ότι δεν είναι σε θέση να την ασκήσει; Αυτή είναι η εμπειρία από τις κοινωνικές εξουσίες. Επειδή είναι διαφορετικό πράγμα η αίσθηση και η βεβαιότητα της προσωπικής ελευθερίας του καλλιτέχνη να οργανώνει με τον τρόπο τον πιο συνεπή ως προς τον εαυτό του, τη διατύπωση της ιδέας του και της προσωπικής του έκφρασης και είναι άλλο να γνωρίζει ότι η ιδέα του είναι ήδη διαμορφωμένη να λειτουργεί από συνθήκες που προϋπήρχαν και των οποίων δεν ελέγχει την προέλευση, την άσκηση και τα όρια. Η θεωρητική του παιδεία αποκαλύπτει τα όρια της ίδιας της κοινωνικής της άσκησης -και τότε, αντικείμενο του καλλιτέχνη, γίνονται τα όρια.

Έτσι η Ποταμιάνου μετακινήθηκε από το συγκεκριμένο θεωρητικό πλαίσιο της πολλαπλότητας των συνδέσμων της καλλιτεχνικής της αναζήτησης, στο πεδίο της κοινωνικής πρακτικής της πολλαπλότητας. Είναι το πεδίο κατά το οποίο ο καλλιτέχνης δεν θα προσδιορίσει απλά το αντικείμενό του ως τη βεβαιότητα μιας προσωπικής του ελευθερίας, αλλά θα προσδιορίσει την ευθύνη που θα αναλάβει ως προς την κοινωνική εξουσία που ασκείται ήδη στο αντικείμενό του - ως η ίδια η κριτική της, να γίνεται το νέο του αντικείμενο. Με την αναφορά στη χρησιμοποίηση του γυναικείου πορτραίτου σε σχέσεις εκδήλωσης της ανδρικής κυριαρχίας (με την εφαρμογή αυτής της αναφοράς σε έναν από τους πολλαπλούς τομείς της κοινωνικής ζωής όπως αντίστοιχα θα μπορούσε να ήταν αναφορές σε άλλες κυριαρχίες), η Ποταμιάνου όρισε τα όρια των προϋποτιθέμενων: να είναι η συνθήκη που αποκαλύπτεται παραστατικά με την προσωποποίηση της εκάστοτε προϋπόθεσης ως την εικονογράφηση του κλεισίματος -ένα κλουβί, φορτισμένο ήδη ιστορικά από τη χρήση του ως κυριαρχίας.

Το πέρασμα στην εργασία της έγινε αρχικά από συνδέσμους σε συνδέσμους. Και όταν οι σύνδεσμοι εφαρμόζονται στην καθημερινότητα της πρακτικής κοινωνικής ζωής, παραπέμπουν στις παραπομπές τους και στις επόμενες νέες τους παραπομπές. Η εργασία συμπεριφέρεται ως συνεχής μετατόπιση από κλουβί σε κλουβί κατά τη διεκδίκηση απελευθέρωσης από τις προελεύσεις της. Είναι μια δύσκολη συνθήκη για τον πολίτη ή τον καλλιτέχνη (είναι το ίδιο) να διεκδικεί την επιλογή του και η επιλογή του να είναι ήδη ένα όριο -μέσα από ένα άλλο όριο που προϋποτίθεται και το οποίο θα πρέπει να εξερευνήσει για να το θεωρήσει ως την έξοδο στο επόμενο. Ο θεατής της σειράς από μετακινήσεις, αντιλαμβάνεται ότι για τον πολίτη-καλλιτέχνη η δυνατότητα να εξερευνά τα κλουβιά -από το ένα κλουβί στο επόμενο κλουβί και από εκεί στο επόμενο- είναι

ENIA GALLERY

η ελευθερία του της αναζήτησης εξόδου και ότι δεν έχει άλλη επιλογή από την επιλογή των ορίων. Όλα είναι εκεί: οι συνθήκες της επιλογής και το αντικείμενο της επιλογής, -η επόμενη έξοδος. Η Ποταμιάνου εννοεί ότι είμαστε εξαναγκασμένοι να επιλέγουμε. Και ότι αυτό είναι το κλουβί της ελευθερίας.¹

Εμμανουήλ Μαυρομάτης
Ομότιμος καθηγητής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκη

¹ Αναφορά στη διάσημη φράση του J. P.Sartre: *Nous sommes condamnés à être libres.*

ENIA GALLERY